

PAPER DETAILS

TITLE: DAGLI ESİYASIYLA MÜCADELEDE AYANLARIN ROLÜNE BİR ÖRNEK: EDİRNE AYANI
EYYUB AGA (1796)

AUTHORS: Eyyub Simsek

PAGES: 201-216

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3443219>

DAĞLI EŞKİYASIYLA MÜCADELEDE AYANLARIN ROLÜNE BİR ÖRNEK: EDİRNE AYANI EYYUB AĞA (1796)*

AN EXAMPLE OF THE ROLE OF AYANS IN THE STRUGGLE AGAINST THE MOUNTAIN BANDITS: EYYUB AĞA THE AYAN OF EDİRNE (1796)

Araştırma Makalesi
Research Paper

Eyyub ŞİMŞEK**

Öz:

Bu çalışma, Edirne Şer'iye Sicilinden yola çıkarak 1796 yılında Rumeli'de eşkıyaya karşı girişilen büyük operasyon esnasında vilayet merkezi konumundaki Edirne'nin ayanı Eyyub Ağa'nın bir aylık masraf kalemini ele alıp, onun bu esnada oynadığı önemli role odaklanır. Eyyub Ağa, gündelik hayatında sadece askerî değil, sivil işlerle de meşgul olmak zorundaydı; ama bu onun eşkıya ile başa çıkmada Rumeli valisinin koordinasyonunda kritik bir konumda yer almasını engellememişti. Bu çalışmada Eyyub Ağa'nın üstlendiği bu rol üzerinden Osmanlı Devleti'nin o dönemde benimsediği adem-i merkeziyetçi yönetim anlayışına, İstanbul'un pratik ve pragmatik şekilde kullanma çabasına da değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Ayan, Eyyub Ağa, Masraf.

Abstract:

This study focuses on the monthly statement of expenditure of Eyyub Ağa, who played a significant role as an ayan of Edirne during military operations against Rumelian bandits. The document that indicate his statement of expenditure is found in Edirne Sharia Court Record numbered 250. His position as an ayan required him to engage not only with military affairs but also with civil affairs. Despite his busy agenda, Eyyub Ağa was one of the key figures in the military operations carried out by Mehmet Hakkı Pasha, the governor of Rumelia. In this study, we would like to emphasize that the Ottoman Empire made more efforts than expected from itself to control provincial organization in spite of a decentralized administrative system that was adopted for nearly a century in the whole corpus of the empire.

Keywords: Edirne, Ayan, Eyyub Ağa, Statement of Expenditure.

* Makale Geliş Tarihi: 29.09.2023

Makale Kabul Tarihi: 09.11.2023

** Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, eyyubsimsek@aksaray.edu.tr, orcid.org/0000-0003-2327-4656.

GİRİŞ

Ayanlar, hiç şüphe yok ki on sekizinci yüzyıl Osmanlı dünyasının önde gelen aktörlerindendi. Klasik dönem Osmanlı taşrasındaki devlet aygıtı idari bakımdan ehl-i örf ve ehl-i şer olarak iki kola dengeli bir biçimde bölünmüştü (Taş, 2007: 999). Bu düalist idarenin görevlileri, devlet ile ahali arasındaki ilişkinin yürütücüleri konumundaydılar. Bu görece dengeğin on yedinci asırda sosyo-ekonomik yapının süregelen gidişatının değişimi (Öz, 2015: 35-55) ile bozulmaya başlamasıyla taraflardan birisinin öne çıkması beklenebilirdi. Fakat hem ehl-i örfün hem de ehl-i şerin Celâli isyanları boyunca göz ardı edilemeyecek düzeyde ellerindeki kuvveti istismar ederek; devlete başkaldıranlarla olan birliktelikleri, erk ile devlet ilişkisinin çehresini değiştirerek, Osmanlı düzeninin taşra siyasetini yeniden üretmesine ve bu süreçte devlete daha sadık bir duruş sergileyen ayanların üçüncü kol olarak teritoryal güç odağı şeklinde ortaya çıkmasına yol açmıştır (Akdağ, 1950: 334-336). Bulundukları bölgelerde devlet ile olan ilişki ağlarının biçimlendirilmesine merkezin egemenliğini besleyecek (Khoury, 2016: 171-194) derecede aktif olarak katılarak yerel elit güç konumuna gelen ayan zümresi, özellikle sefer zamanlarında asker ve erzak temini ile bunların ve mühimmatın sevkiyatında¹ birinci raddede görevli sıfatını üzerinde taşımaya başladı. Zira Osmanlılar, on yedinci yüzyılın sonu itibarıyla savaşları merkezî olarak yönetebilme yetisini çoktan yitirmişti (Şakul, 2014: 312-315). Dolayısıyla yerel bir güç olan ayanlar, yeni benimsenen ve bir tür adem-i merkeziyetçilik üzerine inşa edilen (Yücel, 1974: 657-758) yönetim anlayışında kendilerine kolayca yer buldular. Onların stratejik askerî görevleri, devleti bir taraftan rahatlatırken; diğer taraftan devletin bu zümreye olan bağımlılığını pekiştirmekteydi. Bu sayede ayanlar bulundukları bölgelerin vazgeçilmez paralel idarecileri konumuna gelmişlerdi. Anılan görevleri dışında, zamanla vergi toplamak, devlete isyan edenlere karşı yürütülen operasyonlarda yer almak gibi başka vazifeleri de üstlenmeye başladılar (Özkaya, 2014:173-209). Ayanların ortaya çıkışları ve yükselişleri üzerine tartışmalar devam ederken bu yerel elit zümrenin para sahibi olmaları ile malikâne sahibi olarak mevki elde edişleri arasındaki rasyonel bağlantı her kesimden tarihçinin kabul edebileceği makul bir yargı olarak ortada durmaktadır. Bu teori, para ile malikânenin zamanla birbirinden türeyen iktidar vasıtaları haline geldiğini savlar. Buradan hareketle de iktidar yolunda ayanların bu vasıtalarla ahaliye zaman zaman zulmederek kendilerini kabul ettirmeye çalıştıkları söylenebilir. Ne var ki ayanlar ahali ile devlet idarecileri arasındaki tek sağlam köprüydü ve onların varlığına son verebilmek için devletin bu boşluğu doldurmasını beklemek gerekecekti.

Bu çalışma, tam da yukarıda bahsedilen fonksiyonların icra edilmesini spesifik biçimde ele alarak bazı değerlendirmelerde bulunmayı amaçlamaktadır. Toplanan vergiler veyahut sahip olunan mukataalar gibi güç üreten gelir kapılarına başvurmadan, bir ayanın yöneticisi olduğu bölgenin giderlerinin değerlendirilmesi ile de bunu yapmaya çabalayacaktır. Metin, 250 numaralı Edirne Şer'îye Sicili üzerinden örülmeye çalışılacaktır. Bu defter, Edirne'nin Rumeli vilayetine merkezlik yapacağı 1796-1797 yıllarını kapsar. Çalışma ise 24 Şubat 1796-21 Mart 1796 tarihleri arasını, yani o yılın Edirne için en hareketli ve hara-

¹ Bu konuda son dönemde yapılmış bir çalışma için bz. (Karasu, 2021).

retli günlerini ele almaktadır, denilebilir. Çünkü 1796'nın hemen başında Rumeli'ye yeni atanan Mehmet Hakkı Paşa'nın valilik merkezi Edirne olarak belirlenmişti ki kaza merkezi Anadolu'dan ve Rumeli'den peşi sıra gelen, asker, erzak ve mühimmat ile birlikte olağandışı bir kalabalığa ev sahipliği yapmaktaydı (Şimşek, 2023). Üstelik bu kalabalığa haydutların baskısıyla köylerini terk edip, Edirne'ye yerleşenler de katılmaktaydı (BOA. MŞH.ŞSC.d EŞS 250/3-1; 9-2). 1795 senesinde tüm Avrupa'da olduğu gibi belki de yüzyılın en ağır kış mevsimlerinden birisini yaşayan Edirne (Ladurie, 2021: 70-71), yeni kışa varmadan Eylül ayında büyük bir deprem felaketiyle de yüzleşmek zorunda kalmıştı (BOA. MŞH.ŞSC.d EŞS 250/13-3). Böyle bir ortamda Edirne için yüklü bir gider kapısı aralanacaktı ve kaza ayanlığı uhdesinde bulunan Eyyub Ağa, bütün bu işlerle meşgul olmak zorunda idi.

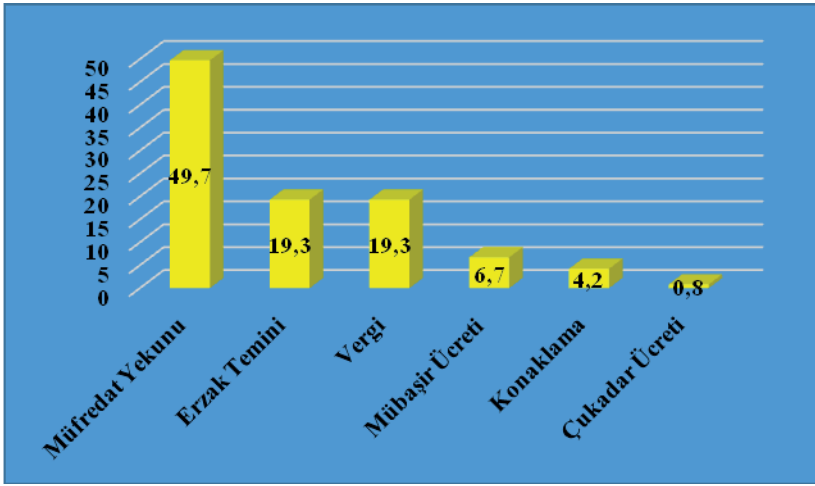
1. EYYUB AĞA VE MÎRÎ HARCAMALAR

III. Selim, Rumeli'de uzun zamandır devleti ve ahaliyi rahatsız eden eşkıya gruplarıyla başa çıkma adına şehzadeliği zamanından tanıdığı ve devlet idaresine ilişkin yazdırdığı la-yihası ile tavsiyelerine müracaat ettiği Mehmet Hakkı Paşa'yı 1796 yılının hemen başında Rumeli'ye istiklâl payesiyle büyük yetkiler vererek vali tayin etmişti. Edirne için, paşa-nın vilayet merkezi, demekten ziyade itaatsiz gürüha yapılması planlanan operasyonların ana merkezi demek, daha doğru olacaktır. Yani Edirne, Rumeli valisi için sivil anlamdan çok askerî manaya daha yakındı. Hakkı Paşa'nın sefer organizasyonu o kadar yoğundu ki adeta bir küçük savaş provası niteliğindeydi (Şimşek, 2023). Binlerce askerin Edirne'ye gelişi, başta konaklama ve erzak temini olmak üzere bazı temel ihtiyaçların karşılanmasını mecburi hale getirmiştir. İvedilikle halledilmesi gereken bu iki sorundan biri olan erzak temini için köylülere müracaat etmek yerine esnaftan doğrudan mubayaa yolu seçilmiştir. Konaklama için de Edirne'nin hanları kullanılmıştır. İki çözüm yolu da peşin paranın kul-lanımıyla anlam kazanacaktı. Ortaya çıkacak masrafı da mevkii itibariyle kaza ayanı olan Eyyub Ağa üstlenmek zorundaydı. Diğer taraftan her iş, yeni bir işe kapı aralamaktaydı. Mesela Edirne'ye gelen askerler içerisinde hastalanan ve yaralananlar olduğu gibi; birlik-lerinden kaçan firarileri görmek de mümkündü. Yine bu askerlerin operasyon mahallerine sevk edilmeleri, onlarla birlikte hem erzak hem top, tüfek ve barut gibi mühimmatların sevki ayrı birer işti. Bütün bu resmî işlerin yazışmaları için tatarlara ve kontrolleri için de müba-şirlere hizmet bedellerinin ödenmesi gerekiyordu. Eyyub Ağa için ise yüklendiği bu askerî harcamaların dışında resmî görevi sebebiyle Edirne'ye gelen veya yolu oradan geçen devlet erkânının ağırılanması ve uğurlanması da masraf kalemlerine dahil edilmekteydi. Yani bir paşa veya akrabası yahut maiyetinden birisi Edirne'ye girdiği andan itibaren o kişi Eyyub Ağa'nın gözetimi altında olmak zorunda idi.

Eyyub Ağa'dan kısaca bahsedilecek olursa hassa silahşörü payesine sahip olarak 1791 se-nesinde Edirne cizyedarı olduğu bilinmektedir (BOA. AE.SSLM III 394-22793; 177-10582). 1793 yılı ortalarında Edirne ayanı Arnavut Mehmet'in halka zulmetmesi neticesinde Edirne ahalisinin ve ileri gelenlerin reyiyile cizyedar Eyyub Ağa, Edirne'nin yeni ayanı oldu (Karakuş, 2018: 210-211). Onun terfiini konu edinen evrakta bahsedilen *fakirleri gözetmesiyle* meşhur

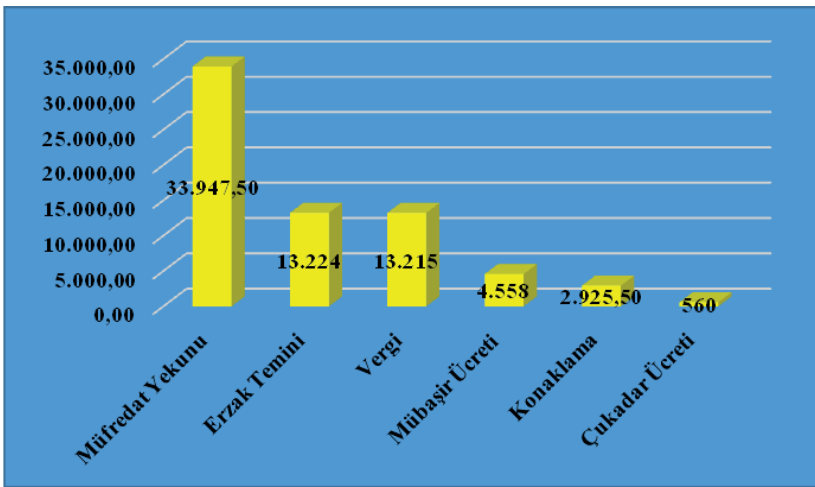
olduğu için bu göreve layık görüldüğü ifadesi *silsile-i meratib*de yükseliş retorığı olarak sıkça karşılaşılan bir tabir olsa da aslında ağanın zenginliğini, dolaylı biçimde hatırlatmaktaydı. Bu zenginlik hem devlet ve hem ahali için kabul görülebilecek terfi sebebi olabilirdi. Zira uhdesinde olan devlet işleri için gerçekten yüksek meblağlara muhtaçtı. Belki de bu sebeple Ada-yı Edirne mukataası ve tevabii askerî operasyonlar başladıktan hemen sonra Eyyub Ağa'ya verilmisti (BOA. MŞH.ŞSC.d EŞS 250/2-3). Yine önemli gelir kaynağı olan Köşeler Mukataası (BOA. C.ML 69-3153) ve matbah-ı amire ocaklığı olan Köstendil kazaları avarız gelirleri (BOA. MŞH.ŞSC.d EŞS 250/8-1) onun idaresine bırakılmıştı. Eyyub Ağa'nın fakirleri gözetmesi iddiası hem onlarla hem de üst düzey devlet yöneticileriyle olan maddi ilişkilerinin sorgulanmasını gerekli kılar. Çünkü halkı gözetmesi, ağanın o dönem için adaletli davrandığı imasını taşır. Gerçekten ağanın böyle bir şey yapıp yapmadığı bilinmese de bu tabiri öne süren ahaliyle ve kazanın ileri gelenleriyle sıkı bir borç ilişkisine girdiği ortadadır. Mesela Hacı Eyyub Ağa'nın 1795'te Vidin kalesi muhafızı Mehmet Paşa'ya sattığı adeta köşkü andıran evi, 5.750 kuruş bedeliyle dönemin Edirne'sinde en yüksek tutara sahip ev alım-satımlarındandı (Karakuş, 2018: 69). Kırım hanedanlığından İzzet Giray Sultan, Karahisar Sancağı mutasarrıfı Vezir Mehmet Paşa, Vidin Muhafızı Vezir Abdi Paşa ve Edirne Yeniçeri Ağalığı yapmış olan Mustafa Ağa gibileri Eyyub Ağa'nın kredi sağladığı üst kademe idarecilerden bazılarıydı (BOA. C.ML 203-8383). Yine Ada Nahiyesi, Cisir-i Ergene, Cisir-i Mustafa Paşa gibi kazalardaki birçok köylüye Eyyub Ağa tarafından şahsi veya toplu kredi imkânı tanındığı görülmektedir (BOA. C.ML 42-1942; 203-8383). Elbette borçlar içerisinde cizye ve avarız cinsinden vergiler biraz daha fazla yer tutmaktadır. Bu da köylülerin devlete ödemekle yükümlü oldukları paraları onlar adına Eyyub Ağa'nın önden verdiğini gösterir. Belki de bu sebeple Eyyub Ağa'ya maddi bağımlılığı olan bu iki kesim, onun ayanlığına taraf olmuşlardı. Bir ayana dair bu anlatının geçtiği tarih ve coğrafya düşünüldüğüne genel itibarıyla ilişki ağlarının üç sacayağından beslendiği görülür. Bunlar; devlet, halk ve eşkıyadır. Eyyub Ağa'nın eşkıya ile olan münasebeti pek bilinmemekle birlikte yöneticilerle ve yönetilenlerle arasındaki ekonomik dinamikler, ağanın eşkıya ile gireceği karanlık ilişkiler için önünü aydınlayabilecek, ama aynı zamanda son derece tehlikeli olabilecek bir araç konumundaydılar. Olayın ayrıntıları tam olarak gün yüzüne çıkmamışsa da Eyyub Ağa, 1796 senesi Ramazan ayında eşkıya ile bağlantısı olduğu iddiasıyla Rumeli valisi tarafından idam edildi (BOA. MŞH.ŞSC.d EŞS 26/2).

Eyyub Ağa, Rumeli ordusu olarak da adlandırılabilir askerî birliklerin Edirne'ye Şubat 1796'da varışından itibaren bir aylık süre zarfında 68.430 kuruş tutarında mirî harcama yapmıştır. Yaptığı mirî masrafların en büyüğünü ve neredeyse yarısını müfredat yekûnu (33.947,5 kuruş) olarak kaydedilen kısım (%49,7) oluşturur. Daha sonra birbirine eşit miktarda olmak üzere çeşitli esnaftan alınan erzak temini (%19,3) kalemi ve yapılan harcamalar için ödenen vergiler (%19,3) gelir. Skalanın dördüncü sırasında 4.558 kuruş değerinde (%6,7) mübaşirlere yapılan harcamalar yer almaktadır. Edirne'ye gelen Rumeli valisinin komutası altındaki askerlerin kaldıkları hanlara ödenen ücretlerden mürekkep konaklama masrafı ise 2.925,5 kuruşluk (%4,2) bir paya sahiptir. Listenin son sırasında ise resmî işler için başkent ve Rumeli valisi tarafından gönderilen çukadarların ücretlerinden oluşan 560 kuruşluk (%0,8) kısım yer alır.

Şekil 1: Genel Masrafların Yüzdelik Olarak Dağılımı

Kaynak: BOA. MŞH.ŞSC.d EŞS 250/28-2

Şekil 2: Genel Masrafların Kuruş Cinsinden Miktar Olarak Dağılımı

Kaynak: BOA. MŞH.ŞSC.d EŞS 250/28-2

2. MÜFREDAT YEKÛNU

2.1. Askerî Harcamalar

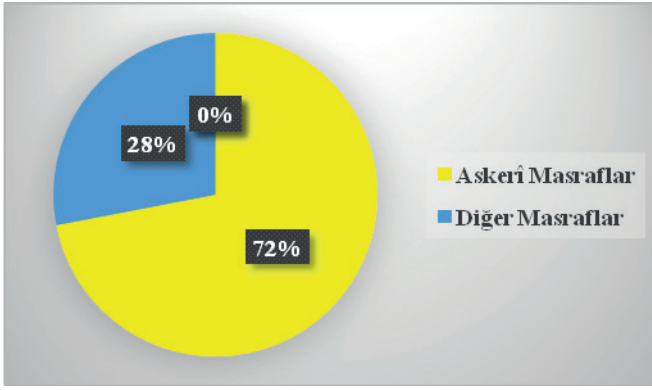
Harcama listesinin tepesinde, çeşitli giderleri içinde barındıran; bu sebeple müfredat yekûnu olarak kaydedilen ve belki de asıl masraflar denilebilecek kalem bulunmaktadır. Bu masraf kalemini kendi içinde iki temel kısma ayırmak gerekir; askerî harcamalar ve diğer harcamalar. 24.564 kuruşluk ve %72'lik bir paya sahip askerî harcamalara detaylı olarak bakılacak olursa, askerî lojistiğin temel aşamalarından olan sevkiyatın öne çıktığı

görüldür. Personel, mühimmat ve erzak ulaşım vasıtalarıyla askerî üs olan Edirne'den eşkıya ile mücadele edilecek bölgelere gönderilmiştir. Asker ve mühimmat sevkiyatının toplanma merkezi, aynı zamanda valiliğin merkezi olan Edirne idi. Burada toplanan askerler üç ana kola ayrılmaktaydı. İlk kol, Hakkı Paşa maiyetinde olanlardı. Diğer iki kol ise, Hakkı Paşa kumandasında en üst rütbelerde bulunan Tepedelenli Ali Paşa'nın yeğeni Palaslı Mehmet Paşa ile Kocaeli mutasarrıfı Hüseyin Paşa yönetimi altında idi. Hüseyin Paşa, Filibe'den ve Gümülcine'den; Palaslı Mehmet Paşa ise Hasköy'den sorumluydu (BOA. C.AS 461-19254; HAT 52-2455; C.DH 198-9857). Tamamen Hakkı Paşa'nın kontrolü altında olan sevkiyat, İstanbul ile eş güdümlü olarak gerçekleştirilmekteydi. Hakkı Paşa, Edirne'de toplanan asker ve mühimmatı iki komutanın ikamet ettikleri Çirmen ve Gümülcine'den başka yine itaatsiz unsurlarla başa çıkmak için görevlendirilen hasekiler gibi diğer memurlara da göndermekteydi. Sevkiyatlar, öküz arabaları, büyük ihtimalle at arabası anlamına gelen sirem arabaları² ve top çeken (topkeşan) arabaları ile yapılmaktaydı. Sirem arabası öküz arabasına kıyasla az da olsa daha pahalıydı. Öküz arabasının (kağrı) kirası 3 kuruş iken; sirem arabası 4 kuruş idi. Genel olarak bakıldığında asker sevki için öküz; silah ve mühimmat sevki için ise sirem arabalarının tercih edildiği söylenebilir.³ Elbette kara ulaşımında kullanılan bu hayvanların bakım ve beslenmeleri de ayrı birer masraf kalemiydi. Rumeli valisinin veya emrindeki üst rütbeli bir kumandanın atlarının bakımı da yine ulaşım ve sevkiyat açısından ele alınabilir. Bu açıdan bakıldığında Hakkı Paşa'nın Filibe'ye varışında kiralanan iki at ve bunların bakımlarını üstlenen yedekçilerin masrafları ile Palaslı Mehmet Paşa, Tepedelenli Ali Paşa'nın oğlu Veli Bey ve Tüfekçibaşı Hüseyin Bey gibi rütbeli bazı askerlerin hayvanları için saman, yem ve bu hayvanlar adına köylülere verilen çayır akçesi⁴ gibi ödemeler de Eyyub Ağa'nın masrafları arasında yer almıştır. Ayrıca bilhassa kule adı verilen eşkıya kalelerinin ele geçirilmesinde stratejik bir rol oynayan top gibi askerî mühimmatların taşınması kadar tamirleri ve sevkiyatta kullanılan hayvanların bakımları da Eyyub Ağa uhdesinde idi. Eyyub Ağa'nın asker ve mühimmat sevki ile bu iş için kullanılan hayvanların bakımı ve bakımdan sorumlu memurların hizmetlerinin karşılığı olarak harcadığı 6.277,5 kuruş (%25,5) askerî masrafların neredeyse dörtte birine denk gelmekteydi. Askerî masraflar içerisinde müfredat yekûnunun yüzde on beşlik kısmını ise sekbanların ve Hakkı Paşa tarafından hangi işe tayin edildiği belli olmayan Zaim İbrahim Ağa'nın maaşı oluşturmaktadır. Hakkı Paşa'nın Çirmen tarafına, Palaslı Mehmet Paşa'nın isteğiyle emrine gönderdiği sekbanların aylık ortalama sekizer kuruş maaşı olup, bu sekbanların altı aylık maaşları (3.650 kuruş) Eyyub Ağa tarafından finanse edilmiştir. Aylık 300 kuruş gibi hayli yüksek bir maaş ile istihdam edildiği anlaşılan İbrahim Ağa'nın da dört aylık maaşı 1.200 kuruş tutmuştur.

² Sirem arabası için II. Viyana kuşatması esnasında zaman zaman Edirne arabası tabiri de kullanılmıştı. Bz. (Erdoğan, 2001: 94-95).

³ Bir defaya mahsus olmak üzere Hüseyin Paşa'ya mühimmat, öküz arabaları ile gönderilmişti.

⁴ Çayır akçesi, köylülerden alınan bir vergi olmakla birlikte burada satın alınan saman ve ot için verilen ücret için kullanılmıştır. Çayır akçesinin on yedinci asırda salgun adıyla köylülerden zorla alınmaya çalışıldığına ilişkin bz. (Açık, 2016: 143).

Şekil 3: Müfredat Yekûnu Harcamalarının Dağılımı

Kaynak: BOA. MŞH.ŞSC.d EŞS 250/26-3

Resmî yazışmalarda görevli tatarlar ile yine resmî işlerde vazifeli olan mübaşir, çukadar, haseki vb. kişilerin İstanbul'un veya Rumeli valisinin emriyle yaptıkları hizmetlerinin karşılıkları Eyyub Ağa tarafından ödenmiştir. Bilindiği üzere Osmanlı devlet geleneğinde sultanın veya İstanbul'un emrini getiren vazifelilere hizmetlerinin karşılığı olarak “kademiyye” ismiyle ücret ödenirdi (Pakalın, 1993: 118).⁵ Resmî yazışmaların çokluğu aynı zamanda bu kaleme yapılan harcamaların da çokluğuna işaret etmektedir. Dönemin posta görevini ifa eden bu tatarlar ya İstanbul'dan Hakkı Paşa'nın istiklâli, Palaslı Mehmet Paşa'nın Çirmen mutasarrıflığına yeniden tayini gibi konuları içeren hatt-ı hümayunları getirmişler veya Çirmen'e gönderilecek askerin aciliyeti, Hakkı Paşa'nın tüfekçibaşısının Edirne'den geçişine müsaade edilmesi; eşkıya korkusuyla yurtlarından ayrılan ahalinin Edirne'den köylerine dönüşleri ve iskânları; ama çoğunlukla da erzak naklinin aciliyeti ve düzenli şekilde yapılması gibi vali buyrultularını getirmişlerdi. Yine Hakkı Paşa'nın Edirne'de ikameti esnasında saraydan gönderilen kapı kethüdası, çukadar, tütüncüler ile mahkemenin resmî görevlileri olan muhızrlar, çukadarlar vb. hizmetleri görenlerin de masrafları Eyyub Ağa'nın uhdesinde olan ödemelerdendi. Bu kalemde üç aylık maaşı ödenen Zaim İbrahim Ağa'nın dört aylık konaklama ücreti ile bu esnada yiyecek ve başka masraflar için de 149 kuruşluk bir harcama yapılmıştır. 2.675,5 kuruş (%10,8) tutan resmî işlerin askerî masrafların yüzde onu gibi yüksek bir orana tekabül ettiği görülmektedir.

Müfredat yekûnu kaleminde dikkate şayan harcama kalemleri içerisinde Edirne'nin mahalle mahalle kayıt yoluyla kefaletle bağlanması da bulunmaktadır. 1796 yılının başında merkezî hükümet, eşkıyaya karşı askerî mücadelenin yanında sivil karakterli tedbirleri de sıkıca uygulamaya çalışmıştı. Bu önlemlerden birisi de umumî kefalet uygulamasıdır. EşkİYaların insan kaynağını kurutmada bu sistemin önemli olduğuna eskiden beri inanan Hakkı Paşa, Sultan III. Selim'e sunduğu layihasında izin belgesi olmadan Balkan coğrafyasında gelişigüzel gezenleri engellemedikçe, eşkıya ile başa çıkmakta başarılı olunamayacağı düşüncesine sa-

⁵ Kademiyye, tereke yazımlarında mahkemeye gelemeyecek olanların yerine vekâlet eden kâtibe verilen ücret için de kullanılmaktaydı. Bz. (Bozkurt, 2011: 191).

hipti (Çağman, 2010: 49). Bu sebeple farklı tarihlerde Rusçuk, Kırkkilise, Edirne, Hayrabolu, Ahi Çelebi, Çorlu, Tatarpazarı, Samakov, Drama, Zihne, Nevrekop, Razlık, Köstendil, Akça Kazanlık, Çırpan, Demirhisar, Zağra-i Atik, Selanik ve Sofya kazaları kefalete bağlanmıştı (Şimşek, 2023: 81-83). Edirne'deki kefalete bağlanma işini Eyyub Ağa organize etmişti ve tabii olarak masrafları ilk karşılayan da kendisi olmuştu. Tahrirata memur olan İbrahim Ağa ve adamlarına verdikleri hizmet karşılığının yanında kâtibin hak ettiği kalemiye ücreti de bulunmaktaydı. Mahkemeden gelen muhızır, tütüncü gibi görevliler ile defterin İstanbul'da kaydından sonra sadrazamın yazısını getiren memura da ücretleri ödendiğinde Edirne merkezdeki mahallelerin tahrirat masrafı 1.118 kuruş (%4,5) olarak kayıtlara geçmiştir.

Askerî operasyonların olduğu yerde bu operasyondan kaçma girişiminde bulunanların olması da hayli sıradan bir vaka idi. Bu yüzden askerî harcamalar kısmında asker kaçaklarını ilgilendiren maddeler dikkate şayan biçimde yerini almıştır. Özellikle Anadolu'dan getirilen ve içerisinde fazlaca köylü ve rençberin bulunduğu askerler arasında firar olayları sıklıkla yaşanmaktaydı.⁶ İstanbul, muvaffak olamasa da askerlerin firarına karşı sert tedbirlere başvurmuştu. Bu minvalde Hakkı Paşa hem Edirne çevresindeki kazalar ile hem de merkez ile uzun süren yazışmalar yapmıştı. Yazışmalar, askerlerin firar etmelerinin önüne geçilmesi, firar edenlerin yakalanmaları, yakalananların iadeleri, yine yakalananların üzerine memur olarak mübaşir, çukadar, tütüncü tayini; ele geçirilen askerlerin Edirne'ye, eşkıya Sinab kuşatmasının merkezi olan Filibe'ye ve eşkıya peşindeki Palaslı Mehmet Paşa'nın görevli olduğu Çirmen'e sevkıyatları için araba kiralınması, bu işte vazifeli olan bölükbaşlarının hizmet bedelleri ile firarilerin ikamet masraflarının karşılanması gibi hayli yoğun bir prosedüre işaret etmektedir. Eyyub Ağa'nın bu prosedürdeki en mühim görevi ise masrafların karşılanması olmuştur. Ağa, firariler için toplamda 1.198 kuruşluk (%4,8) bir harcama yapmıştı.

Eyyub Ağa, Vali Hakkı Paşa'nın dairesi ve maiyeti için de harcama yapmıştı. Paşa kapısı için en yüklü masraflardan birisini koyun temini oluşturmuştur (1.925 kuruş). Hakkı Paşa'nın Edirne'de ikametini esnasında suyuollarının tamiri için ise 1.419 kuruş harcanmıştır. Yine paşa kapısının ihtiyacı için 769 kuruşluk odun ve kömür; konaklama için olsa gerek 27,5 kuruş değerinde 270 adet kaba hasır tahsisi söz konusudur. Paşanın mehterhanesi için keçi derisi ve debbağlardan alınan 140 kuruşluk malzeme vardır. Paşanın hazinesi ve ortalarına tayin olunan cebecilerin masrafı 80 kuruş iken; paşa kapısı için buzcudan alınıp, altışar arabayla sevk edilen Harmanlı ve Uzuncaabad karları ile bu karları sarmak için satın alınan keçe ve urganın toplam maliyeti ise 125 kuruştur. Son olarak Hakkı Paşa maiyetindeki yaralı askerler için konaklama, cerrah ve ilaç ücreti olarak 76 kuruş ödenmiştir.

2.2. Diğer Masraflar

Müfredat yekûnu içerisinde diğer masraflar olarak anılabilecek kalem, 9.383 kuruşa denk düşmektedir (%28). Bu kalemde de yine İstanbul'dan emir getiren sadrazam tatarı, çukadar ve enderun ağası ile varsa bunların maiyetlerine dair kayıtlar önemli yer tutar. Fakat bu kayıtlar, askerî nitelikte olmadıkları ve daha ziyade gündelik hayatın akışı içinde değerlendirilebile-

⁶ Bu konudaki örnek kayıtlar için bz. (BOA. KK.d 12).

cek olaylarla ilgili olduklarından bu kısımda ele alınmışlardır. İstanbul'dan Edirne'ye gönderilen askerî olmayan buyruklara bakıldığında içlerinden biri İstanbul'a yapılan göçlerin önünün alınmasına dairdir. Hem 1787-1792 Savaşı'nın hem de dağlı eşkıyası olaylarının olumsuz tesirleri sadece Balkan coğrafyasından değil aynı zamanda Anadolu'dan da İstanbul'a *ev göçü* olarak nitelendirilen göçlerin hız kazanmasına yol açtı. Osmanlı Devleti'nin ekonomik felsefesinin temel sütunlarından birisi hiç şüphesiz arz yönlü mali anlayış olan provizyonist bakış açısıdır. Bu bakış açısının pratikte cisimleşmesi ise İstanbul'un zahire ihtiyacının karşılanması idi (Genç, 2005: 45). Göç ile birlikte zahireye duyulan ihtiyacın artacağı aşikâr olup, Osmanlı İstanbulu'nun arz-talep dengesinin bozulmasıyla provizyonist politikalar sekteye uğrayacağından Rumeli'de ve Anadolu'da birçok yerleşim yerinin idarecilerine İstanbul'a göçün önünün alınması için emirler yollanmıştı.⁷ Edirne de İstanbul'a göçün yasaklandığı bölgelerden birisi idi. Edirne'ye gelen bir başka buyruk, altmış tüccarın Kili kalesine sağ salim ulaştırılması ile alakalıdır. Tuna Nehri'nin Karadeniz'e döküldüğü ağızda kurulmuş olması münasebetiyle jeopolitik açıdan hayli stratejik bir kaleye sahip bulunan Kili, aynı zamanda ticaret merkezi işlevini de gören yerleşim birimiydi (Ertekin, 2015: 20-22). Kili kalesinde istihdam olunmak üzere tüccarlar zaman zaman bölgeye gönderilmişlerdi. Edirne Kili'ye gönderilecek bu tüccarların uğrak yerlerinden olduğu için tüccarların güvenliğine dair emirler buraya da ulaşmaktaydı (BOA. AE.SSLM III 136-8249).

İstanbul'dan gönderilen buyruklar arasında nefy-i mülkün menedilmesi de bulunmaktadır. Nefy-i mülk; bir kimsenin sahip olduğu malların neredeyse tamamını başka bir şahsa hibe etmesi şeklinde İslam hukukundaki hibe işleminin daha kapsamlı bir muamelesi olarak düşünülmektedir (Bozkurt, 2011: 17-28). Fakat Osmanlılar nazarında nefy-i mülk, adeta bir hile-i şer'îye olarak kabul edilmiştir. Zira bu işlem yoluyla borçlular, hem varislerinin alacaklılardan kurtulmasını sağlamak hem de mallarının beytü'l-mâla kalmasını yani müsadereye uğramasını engellemek için meşru bir zemin oluşturduklarını iddia ederek, Osmanlı mahkemelerini meşgul etmekteydiler. Hatta 1790'lı yıllar Divan-ı Hümayun'un adeta nefy-i mülk anlaşmazlıkları yüzünden iş yapamaz hale geldiği bir evreydi. Bu sebeple Osmanlılar, dönem dönem Kadıların bu tarz davalara bakmalarını yasaklamışlardı (AE.SSLM III 50-2953; 50-2947). Yasaklı yerlerden birisi de Edirne idi (BOA. MŞH.ŞSC.d EŞS 250/25-1).

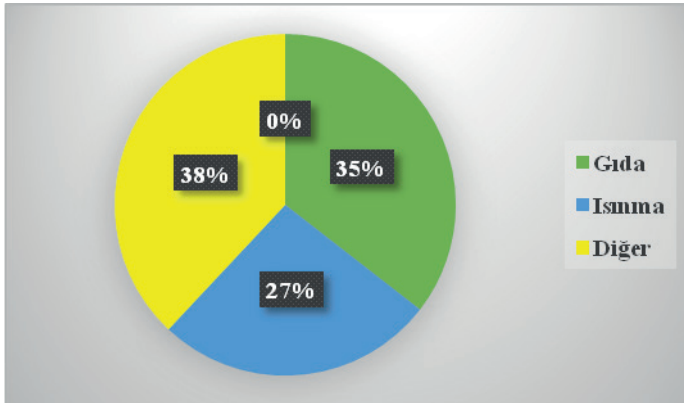
Başkent'ten Edirne'ye gönderilen diğer emirlere gelince; köprü yapımı için gerekli kestenin temini, ayın hareketlerine bakılarak Ramazan'ın başlayıp başlamadığının tespiti, Edirne'ye gelen mübaşirlere kahve verilmesi, Bender Kalesi'nden firar eden askerlerin iade edilmesi, İstanbul'a gidecek olan Fransız amelelerle ilgilenilmesi gibi çok çeşitli konuları içermektedir. Bundan başka genelde bu konularla alakalı işlerin takibiyle oluşan harcamalar da yer alır. Mesela mübaşirlere verilen kahve için 500 kuruş ödenmiştir. Kili Kalesi'ne gönderilen tüccarların her birine 37,5 kuruşluk ve toplam maliyeti 2.245 kuruş olan yakın adam hizmeti verilmiş, tüccarların üzerine memur olan kalfa ve kalfa çavuşuna bayrak masrafı olarak 115 kuruş tahsis edilmiştir. Yine tüccarlarla beraber Bender Kalesi'ne gidip, onları

⁷ Bu emirlere örnek olarak bz. (BOA. AE.SSLM III 246-12329; 247-13355). On sekizinci yüzyılın ilk yarısında İstanbul'a yapılan göçler ve sonuçları hakkında bz. (Metin, 2021).

kaleye teslim ettikten sonra bina eminden senet almakla vazifeli olan iki görevliye 300 kuruşluk harcırah verilmiştir. Fransa elçisinin kaldığı handa yem, saman ve kömür masrafları için 25 kuruş, yine Fransa elçisinin konakçısına, yedekçilerine, kılavuzlarına ve mühimmatlarının maiyetlerine 95 kuruş, Fransa'dan gönderilen amelelerin maiyetlerinde olan Bosna valisinin çukadarına 20 kuruş, bu ameleler için kiralanan amelelere 150 kuruş, Fransız mühendislerle kiralanan atlar için 21 kuruş, Rumeli eski valilerinden Abdi Paşa'nın oğlunun Edirne'deki bir gecelik konaklaması için 86 kuruş, yangında büyük bir tahribat yaşayan Manastır-ı Sagır köyünün nüzul ve avarız vergileri için 245 kuruş, adet olduğu üzere vilayet adına kışlak emini ağasına 2.848 kuruş ve cebeli ağasına da 50 kuruş ödeme yapılmıştır.

3. ERZAK TEMİNİ MASRAFLARI

Eyyub Ağa'nın harcama kalemlerinden biri de erzak teminidir. Erzak temininden kasıt, seyahatlerinin geçiş güzergâhında bulunması sebebiyle Edirne'ye uğrayan Karahisar-ı Sahib mutasarrıfı Mehmet Paşa gibi vezirlere, Rumeli Valisi Hakkı Paşa'nın kumandası altındaki Kocaeli mutasarrıfı mîrimîrân Hüseyin Paşa'nın delilleri gibi askerlere ve de nüzul emini ağa, Filibe nazırı Şerif Efendi gibi memurlara yapılan masraflardır. Bu kalemdaki harcamaların 2.933 kuruşu (%35,5) gıda temini içindir. Bu minvalde çoğunluğu arpa olmak üzere, pirinç, koyun eti, yağ, bal, börülce, tuz, nohut, badem içi, nişasta, yumurta, sirke, soğan, çekirdeksiz üzüm, ekmek gibi yiyeceklerin yanında öğütülmüş ve öğütülmemiş kahve gibi içecekler de bulunmaktadır. Erzak temininde gıdadan sonra 2.180 kuruş (%26,5) ile kömür ve odun gelmektedir. Devlet görevlileri için yapılan masrafların diğer harcamalar kısmına 3.135 kuruş (%38) bakıldığında ise İstanbul'a gönderilen ve genelde gemi inşa edilmesinde kullanılan bir malzeme olan kaba hasır (Yiğit, 2012: 3413), muhtemelen handa kalan misafirlerin güvenliği için anahtar ve cam; odaların temizliği için faras ve çubukluk; aydınlatma için yağ mumu ve odaların tamir ve tadilatı için kereste, boya vb. gibi malzemelere verilen ücretler yer almaktadır.

Şekil 4: Erzak Temininin Yüzdelik Dağılımı

Kaynak: BOA. MŞH.ŞSC.d EŞS 250/26-2

4. MÜBAŞİR ÜCRETİ MASRAFI

Eyyub Ağa'nın bir aylık masrafları içerisinde kayda değer bir diğer kısım da mübaşirlerle ilgilidir. Mübaşirler, Tanzimat'tan önce devlet tarafından yapılması emredilen bir işin hem ifası hem de denetimi ile görevli olan kişilerdi ve görevli oldukları işlerle anılan memurlardı. Mesela zahire sevkiyatından sorumlu ise zahire mübaşiri (Fidan, 2006: 303.) olarak anılan bu zümrenin masrafları bölge halkı tarafından karşılanırdı (Pakalın, 1993: 592).⁸ Fakat değerlendirilen kayıtlardan mübaşir hizmeti bedeli olarak halktan tahsil edilen mübaşiriye vergisinin bölgenin ayanları tarafından önden karşılanabildiği anlaşılmaktadır. Rumeli'de büyük askerî operasyonun yapıldığı bir dönem düşünüldüğünde İstanbul'un defalarca mübaşir göndermiş olması gerekir. Zaten kayıtlarda da bu görülmektedir. Bilhassa asker, mühimmat ve erzak sevkiyatının aciliyetine binaen mübaşir tayinleri sıkça yapılmıştır. Mesela daha Hakkı Paşa Edirne'ye doğru yola çıkmadan o sırada kapı halkı için zahire toplanıp, paşanın varışından evvel Edirne'ye gönderilmesi emredilmiş; bunun için de nüzul emini ve kasapbaşı ile topçu, humbaracı ve arabacı ortaları için mahsus mübaşirler tayin edilmiştir (BOA. C.AS 241-10159; 108-4868; 241-10171; C.DH 25-1203). Mübaşir hizmeti ücreti 5.458 kuruş ile Eyyub Ağa'nın genel masraflarında %6,7'lik bir kısma tekabül eder.

5. KONAKLAMA MASRAFLARI

Bu kalem, Rumeli harekâtının üssü olan Edirne'de toplanan askerlerin vilayet merkezinde ikâmet ettirilmeleriyle ilgili yapılan harcamalardan müteşekkildir. Hakkı Paşa Rumeli valisi olduktan sonra maiyetine Bolu, Kastamonu, Viranşehir, Safranbolu, Canik, Biga, İnegöl, Bursa, Beyşehir, Kete, Yenişehir, Çankırı, İskilip, Aksaray, Niğde, Kırşehir, Ankara, Bilecik, Trabzon, Bolu, Canik, Kocaeli, Bergama, Menteşe, Kütahya'dan piyade, tüfekçi ve süvari askeri katılmıştı (Şimşek, 2023: 83-84). Rumeli'ye geçişinden sonra da paşanın kuvvetlerine yeni ilaveler yapılmaya devam edildi. Paşanın askeri birliklerine çoğunluğu Balkan coğrafyasından, Edirne'ye yakın yerlerden, Ahyolu, Aydos, Filibe, İslimye ve İzladı; Anadolu'dan da Akşehir, İynecik (Kayseri), Denizli ve Kırkkilise gibi bölgelerden katılımlar oldu (BOA. MŞH.ŞSC.d EŞS 250/26-3). İşte bütün bu askerler Edirne'de toplanmaya başladıklarında doğal olarak askerlerin nerede ikamet edecekleri gibi bir mesele ile karşı karşıya kalındı. İlk bakışta salt ekonomik bir yapı olarak görünen hanlar aynı zamanda şehirdeki yabancıların misafir edildiği yani konaklama sorununun çözümüne kavuşturulabileceği mekânlardı ve Edirne hanları ile meşhur bir yerd. Mesela on dokuzuncu asrın hemen başında Edirne'de altmış sekiz faal han olduğu bilinmektedir; dolayısıyla şehir, böylesi kalabalık orduyu ağırlayabilecek kapasiteye sahip görünüyordu (Karakuş, 2018: 117). Hakkı Paşa'nın askerlerinin Edirne'ye aynı anda geldiklerini söylemek mümkün değildir. Öyle anlaşıyor ki 1796 yılının Ramazan ayında Edirne'ye

⁸ Mübaşiriye'nin bölge ahalisi tarafından karşılanmasına ilişkin bugün Yunanistan topraklarında bulunan Yence-i Karasu'daki ödemeler örnek olarak gösterilebilir. Bunun için bz. (BOA. C.DH. 284-14161).

ulaşmış olanlar, tam kırk dört handa konaklamışlardı. Bu hanların bir kısmı, on dokuzuncu yüzyılın başında tespit edilen hanlar içerisinde yer almamaktadır (Bz. Karakuş, 2018: 117). Buna sebep olarak; bahsedilen hanların bir süre sonra ticari rekabet sonucu veya başka bir şekilde kapanmış olabilecekleri ileri sürülebilir ki mantıklı bir izahıdır. Ama en az bu sebep kadar makul görülebilecek bir diğer gerekçe ise, bazı hanların yalnızca askerî operasyonlarda kullanılmak için sınırlı bir amaçla açılmış olabileceğidir. Zira savaş veya çatışma bir coğrafyaya hem yıkım hem kısmî de olsa ekonomik canlılık getirebilecek çelişkili bir tabiata sahipti.⁹ Yani aslında buralar; içerisinde dükkân ve depolar bulunan, ticari faaliyetlerin ön planda olduğu yerler değil de hanların birçok fonksiyonundan sadece konaklamayı üstlenen bugünkü manada otel olarak işletilen mekânlardı. Mesela ismine belgelerde ve araştırmalarda rastlanılmayan Kulakçı Ahmet Ağa Hanı denilen handa Tüfekçi Çakır Ağa'nın askerleri tam üç ay boyunca kalmışlardı. Evrakta bu han için *ağaların reyiyile* açıldığına dair ifade yer alır ki bu, Kulakçı Ahmet Ağa Hanı'nın tam manasıyla bir han olmadığına ve dolayısıyla geçici bir ruhsata sahip olduğuna işaret eder. Bunun yanında hanlarda kalan askerlerin sayısına ilişkin bilgi mevcut değildir. Çünkü Şerîye Sicilindeki kayıt, daha ziyade askerlerin hangi handa kaldıklarını ve yapılan masrafı içermektedir. Eyyub Ağa, Hakkı Paşa'nın askerlerinin konaklaması için kırk dört hana toplam 2.925,5 kuruş ödeme yapmıştır. Aşağıda Edirne'de askerlerin hangi handa ne kadar ücret karşılığında kaldıklarını gösteren bir tablo bulunmaktadır.

Tablo 1: Edirne'de İkamet Eden Askerlerin Kaldıkları Hanlar ve Bu Hanlara Ödenen Ücretler

Han İsmi	Mevkii	Ücret (Kuruş)	Han İsmi	Mevkii	Ücret (Kuruş)
Kirkor Hanı	Kapan-ı Dakik Yakını	75	Tarakçılar Hanı	Muhtemelen Tarakçılar Mahallesi	Yok
Ahmet Ağa Hanı	Yelli Burgaz	18	Kürt Hanı	Küçük Pazar	13
Ada Celili (?)	Yelli Burgaz	18	Arabacıbaşı Hanı		13
Uzun Ahmet Hanı	Yelli Burgaz	21	Molla Ali'nin Hanı		14
Ali Halife Hanı (Ali'nin Hanı)	Yelli Burgaz	25	Zimmi Nalbant Hanı		14
Süleyman Bey Hanı		18	Kosta Zimmi Hanı		20
Emin Beşe Hanı		18	Kadri Ağa'nın Hanı		70
Molla'nın Hanı		18	Hasan Ağa'nın Hanı		13
Bakkal Hanı	Atpazarı	4	Şişeci Hanı		60
Nalçacı Hanı		54	Çadircı Hanı		20
Yeşilli Han		100	Hüseyin Efendi Hanı		12
Katır Han		30	Sakaoğlu Alemdar Hanı		25
Küçük Katır Hanı		30	Filibeli Mustafa Hanı		30

⁹ Mesela Kırım Savaşı esnasında, doğu cephesinin askerî üslerinden olan Trabzon, ekonomik parametreler bakımından on dokuzuncu asrın en iyi zamanlarını yaşamıştı. Bz. (Ünver, 1997: 57).

Tablo 1'in Devamı: Edirne'de İkamet Eden Askerlerin Kaldıkları Hanlar ve Bu Hanlara Ödenen Ücretler

Ahmet Ağa Hanı	Tahmis Yakınında	62	Yiğitbaşı Ahmet Ağa Hanı		50
İbrahim Ağa Hanı	Tahmis	Yok	Kulakçı Ahmet Ağa Hanı		15
Hacı Salim Ağa	Cami-i Kebir Yakınında	20	Hacı İbrahim Bey'in Hanı	Küçük Arasta	10
Kurşunlu Hanı		50	Tüfekçibaşı Mustafa Ağa Hanı		Yok
Acemoğlu Hanı		100	Bolozlu Hanı		Yok
Yüzbaşı Hanı		54	İmam Hanı	Mihalbaşı	15
Muhzırbaşı Hanı		25	Süleyman Ağa	Mihalbaşı veya Sa-raçhanebaşı	190
Aygır Hanı		54	Mehmet Efendi'nin Yeni Hanı		100
Basmacılar Hanı		170	Kıptıyan Hanı		50
TOPLAM			2.925,5		

Kaynak: BOA. MŞH.ŞSC.d EŞS 250/28-2

6. VERGİ VE ÇUKADAR ÜCRETİ

Eyyub Ağa'nın diğer masraflarına bakılacak olursa, kalan %20'lik kısmın vergi ve çukadar hizmeti ücretinden oluştuğu görülür. Vergiler kısmında Eyyub Ağa'nın yıllık 5.000 kuruş tutan ve altı aylık bölümünün ödendiği ayanıye dikkate değerdir. Ayanıye, bir ayanın yaptığı resmî işlerin karşılığında aldığı ve halktan toplanarak karşılanan (BOA. C.ML 341-14023) bir vergi olarak tarif edilse de (Özkaya, 2014: 180), bir ayanın ayanlığını elde ederken yaptığı harcamaların vergiye dönüştürülmesi yoluyla telafi edilmesi olarak da hayata geçirildiği söylenebilir (Adanır, 2016: 206.) Suiistimalleri beraberinde getirir de yine de alınmaya devam eden ayanıyeyi Eyyub Ağa, Edirne ahalisinden toplamadan önce İstanbul'a peşin ödemiş görünmektedir. Yine Eyyub Ağa, naib, kethüda, başkâtip ve muhzırbaşı gibi mahkeme görevlileri ile Edirne'deki Bostancıbaşına çeşitli ödemeler yapmıştır.

SONUÇ YERİNE

Osmanlı tarih yazımında ayanlar üzerine yapılan çalışmalara genel olarak bakıldığında bu zümrenin ortaya çıkışı, Osmanlı klasik dünyasının bozulmasıyla ilişkilendirilir. Dolayısıyla da merkezileşme ve adem-i merkezileşme tartışmalarının ana figürleri olan ayanlar, Osmanlı düzeninin hükmünü kaybedişinin simgesi oldukları ön kabulüyle ele alınırlar. Elbette buna itiraz eden tarihçiler de yok değildir; fakat bu yönde bir eğilim söz konusudur. Bu makalede bir ayanın devletin taşradaki çok çeşitli işlerine bakmak zorunda kalışına dair örnek verilirken; aslında adem-i merkeziyetçiliğin Osmanlılar açısından pratik bir şekle dönüştürülmeye çalışılmasının izlerini takip etmeye de çalışılmıştır. Bir taraftan Eyyub Ağa'ya bu denli farklı işlerin tevdi edilmesi İstanbul'un taşrada ayana ne denli bağımlı olduğunu gösterirken; diğer taraftan Eyyub Ağa'nın masraf kalemleri içerisinde mübaşirlerin yani bir yerde müfettişlerin bu işlerin işleyişini kontrol etmek amacıyla sıkça yer alması, aynı

İstanbul'un ayanı kontrol etmeye harcadığı çabayı da gösterir. On yedinci asrın sonundan itibaren iktidar, gücü zayıflatılmış valiler yerine ayanlar gibi yerel elitler üzerinden daha fazla paydaş aracılığıyla taşraya yansımış olsa da derinlemesine incelenmeyi hak eden bu kontrol mekanizması, adem-i merkezîyetçiliğin denetim mekanizmasının sıkı olmadığı, merkezin varlığını taşrada çok da hissettirmediği şeklinde bir düşünceye kapılmanın sorgulanması gerekliliğine vurgu yapar. Edirne, en başından beri Avrupa yakasında yapılacak askeri faaliyetlerin toplanma yeri ve hareket üssü olması sebebiyle sıkça demografik ve ekonomik dalgalanmalara maruz kalıyordu. Yine bu dönemde de eşkıya ile mücadelede askerî operasyonun merkezliğine ev sahipliği yapması, şehrin demografik düzenini sarsmışsa da aynı hareketlilik ekonomik canlanma için de olumlu bir faktör olmuştur.

Eyyub Ağa'ya gelince, onun ayanlığı kadar ölümü de tartışmaya gebedir. Zenginliğin açtığı ayanlık kapısı, Eyyub Ağa için devletin daha sıkı gözetimi altına girmenin de kapısını açıyordu keza. Çünkü bütün yaptıkları, resmî kayıt altına alınmalıydı ki bu da zenginleştiğçe, devletin dikkatine daha fazla maruz kalması anlamına geliyordu. Resmî evrak, Eyyub Ağa'nın su-i halini öne sürüp, eşkıya ile ünsiyetini ima etse de (BOA. MŞH.ŞSC.d EŞS 250/4-1) Câbî gibi bir tarihçi onun Hakkı Paşa'nın gaddarlığının kurbanı olduğunu ima eder (Câbî, 2003: 64). Üzerinde durulması gereken nokta ise Eyyub Ağa'nın eşkıyaya bulaşmasının mallarının devlet tarafından müsaderesinin yolunu açmış olmasıdır. Dahası onun emval, emlak ve nakit paraları Rumeli'deki dağlı operasyonlarının finans kaynaklarından birisi olmuş olmasıdır (BOA. C.ML 55-2534). Özellikle Arnavut sekbanların ulufe alamadıklarında eşkıyaya katılmaları veya onları aratmayacak derecedeki protesto yağmaları düşünüldüğünde nakit ihtiyacının önemi daha iyi anlaşılacaktır. Böylece acil ihtiyaçlar için mali kaynak sorunu kısa vadede çözülmüş oldu.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin yayın süreçlerinde Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi'nin "*Etik Kurallara Uygunluk*" başlığı altında belirtilen esaslara uygun olarak hareket edilmiştir. Çalışmanın araştırma kısmında etik kurul izni gerektirecek bir husus bulunmamaktadır.

Araştırmacıların Katkı Beyanı

Tek yazarlı ele alınan makale yazar tarafından üretilmiştir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makalede yazar tarafından beyan edilmiş herhangi bir olası çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

a. Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

a.1. Defterler

Edirne Şer'iyye Sicilleri (MŞH.ŞSC.d EŞS) No: 250.

Kamil Kepeci Defterler (KK.d) No: 12.

a.2. Perakende Evrak

Ali Emiri-Sultan Selim III (AE.SSLM.III) 394-22793 (11 S 1206/10 Ekim 1791); 177-10582 (23 Z 1208/22 Haziran 1794); 246-12329 (Evâhir-i Ş 1208/1 Nisan 1794); 247-13355 (25 L 1211/23 Nisan 1797). 136-8249 (13 N 1210/22 Mart 1796). 50-2953 (22 Z 1211/16 Haziran 1797); 50-2947 (18 ? 1211).

Cevdet-Askeriye (C.AS) 461-19254 (27 Ra 1211/30 Eylül 1796) 241-10159 (23 B 1210/2 Şubat 1796); 108-4868 (17 B 1210/27 Ocak 1796); 241-10171 (17 B 1210/27 Ocak 1796).

Cevdet-Dâhiliye (C.DH) 198-9857 (20 C 1210/31 Aralık 1795). 284-14161 (Gurre-i Ca 1210/13 Kasım 1795). 25-1203 (15 B 1210/25 Ocak 1796).

Cevdet-Maliye (C.ML) 42-1942 (11 S 1211/16 Ağustos 1796); 55-2534 (1 Z 1210/7 Haziran 1796); 69-3153 (17 Za 1210/17 Mayıs 1796); 203-8383 (13 M 1211/19 Temmuz 1796); 341-14023 (23 N 1207/6 Mart 1793).

Hatt-ı Hümayun (HAT) 52-2455 (Tarihsiz).

b. Kaynak Eserler

Câbî Ömer Efendi (2003). *Câbî Târihi (Târih-i Sultân Selîm-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâni) Tahlîl ve Tenkidli Metin, I* (Haz. M. A. Beyhan), Ankara: TTK.

c. Araştırma Eserleri

Açık, T. (2016). Osmanlı İmparatorluğu'nun On Yedinci Yüzyıldaki "Alacakaranlığından" Bir Kesit: Trabzon Subaşılarının Yerelleşmesi, *SUTAD*, 40, 135-149.

Adanır, F. (2016). *Balkanlar ve Anadolu'da Yarı Özerk Taşra Güçleri, Türkiye Tarihi, Geç Osmanlı İmparatorluğu 1603-1839 (C. 3), (Ed. Suraiya Faroqhi), (Çev. Fethi Aytuna), İstanbul: Kitapyayinevi.*

Akdağ, M. (1950). Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadî Vaziyeti, *Belleten*, 14(55), 319-411.

Bozkurt, F. (2011). Tereke Defterleri ve Osmanlı Maddi Kültüründe Değişim (1785-1875 İstanbul Örneği), (Basılmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Çağman, E. (2010). *III. Selim'e Sunulan Islahat Lâyhaları*, İstanbul: Kitabevi.

Erdoğan, M. K. (2001). II. Viyana Kuşatması, (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Ertekin, I. (2015). Kili Kalesi (1767-1792), (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Fidan, F. (2006). Osmanlı'da Zahir Mübaşiri Olmak: Zıştovili Hacı Örneği (1749-1755), *DTCF*, 56(2), 302-318.

- Genç, M. (2005). *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ankara: Ötüken.
- Karakuş, S. E. (2018). *Osmanlı İdaresinde Edirne (1789-1839)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Karasu, H. (2021). *1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Ayanların Rolü*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Khoury, D. R. (2016). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Merkez ile Taşradaki Güç Sahipleri Arasındaki İlişkiler: Bir Tarih Yazımı Çözümlemesi*, *Türkiye Tarihi, Geç Osmanlı İmparatorluğu 1603-1839 (C. 3)*, (Ed. Suraiya Faroqhi), (Çev. Fethi Aytuna), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Ladurie, E. L. R. (2021). *Kısa İklim Tarihi* (Çev. M. A. Kılıçbay), Ankara: Doğubatı.
- Metin, N. (2021). *İstanbul'a Göç (1703-1754)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Öz, M. (2015). *Kanun-ı Kadimin Peşinde Osmanlı'da Çözülme ve Gelenekçi Yorumcuları*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Özkaya, Y. (2014). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*, Ankara: TTK.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2, İstanbul: MEB.
- Şakul, K. (2014). *The Evolution of Ottoman Military Logistical Systems in the Later Eighteenth Century: The Rise of A New Class of Military Entrepreneur, War, Entrepreneurs, and the State in Europe and the Mediterranean, 1300-1800*, J. Fynn-Paul (Ed.), Leiden/Boston: Brill.
- Şimşek, E. (2023). Rumeli Valisi Mehmed Hakkı Paşa'nın Dağlı Eşkiası Mehmed Sinab İle Mücadelesi (1796), *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, IX(1), 69-106.
- Taş, H. (2009). Osmanlı Diplomatiği ile İlgili Bir Kitap Vesilesiyle, *Belleten*, 71(262), 997-1027.
- Ünver, T. (1997). *Trabzon, Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri* (Çev. G. Ç. Güven), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 45-73.
- Yiğit, A. (2012). Osmanlı Devleti'nin Payas ve Birecik Limanları Üzerinden Bağdat'a Askerî Malzeme Nakline Dair Ayıntab Şer'iyye Sicillerinden Bazı Belgeler, 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (10-15 Eylül 2007-Ankara) (38. ICANAS), Bildiri Kitabı, VII, 3397-3418.
- Yücel, Y. (1974). Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona (Adem-i Merkeziyet) Dair Genel Gözlemler, *Belleten*, 38(152), 657-708.